

2 POLITICKÉ TEORIE A METODY

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Tato kapitola seznámí posluchače kurzu se základními politickými teoriemi a metodami. Hlavní důraz je kladen na převažující přístupy v politologii, kterými jsou ontologicko-normativní, kriticko-dialektický a empiricko-analytický. Kapitola také přibližuje základní rozlišení jednotlivých dimenzí politiky na oblasti: *polity*, *politics* a *policy*.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je podat ucelený přehled základních politických teorií a metod.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

1 hodina 30 minut

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Klíčová slova: politika, politics, polity, policy, přístupy v politologii

2.1 Úvod

Tato kapitola seznámí posluchače kurzu se základními politickými teoriemi a metodami. Hlavní důraz je kladen na převažující přístupy v politologii, kterými jsou ontologicko-normativní, kriticko-dialektický a empiricko-analytický. Kapitola také přibližuje základní rozlišení jednotlivých dimenzí politiky na oblasti: *polity*, *politics* a *policy*.

2.2 Výkladová část

2.2.1 PŘÍSTUPY V SOUČASNÉ POLITOLOGII

V politické vědě v minulosti převažovaly a převažují tři nejvýznamnější přístupy. Jedná se o:¹

- a) ontologicko-normativní přístup
- b) empiricko-analytický přístup
- c) kriticko-dialektický přístup

2.2.2 ONTOLOGICKO-NORMATIVNÍ PŘÍSTUP

Jedná se o přístup, který byl v minulosti rovněž označován jako „prakticko-filozofický“ nebo „konzervativní“. Velmi výrazně je navázán na klasickou filozofii, přičemž předpokládá „návrat k antickým kořenům, z čehož dále vyplývá nutnost zabývat se všeobecným filozofickým kontextem, to jest Platonovou a Aristotelovou filozofií. To se v současné politické vědě děje nanejvýš v souvislosti s dogmaticko-historicky orientovanými dějinami politických idejí, zřídka však v souvislosti s vědecko-teoretickými výklady.“² Nejvýrazněji se prosazoval během 50. a 60. let 20. století. Ontologicko-normativní přístup často poukazoval na „ztrátu vědomí principů z politické vědy, na důsledky vyhýbání se veškerému normativnímu určování toho, co se má politicky podporovat a od čeho upouštět.“³ Během 70. let 20. století jeho vliv postupně slábl, nicméně v 90. letech 20. století se dostal opět do popředí. Zaměřoval se na „na aktuální problémy (například na ekologické) a kladení politicko-filozofických otázek v rámci politické vědy dostalo nový význam.“⁴ Svůj význam si tento přístup získal i jako „politicko-filozofický diskurz – v nově se formující teorii institucí.“⁵

Mezi hlavní znaky ontologicko-normativního přístupu patří důraz na „normy myšlení, chování a politické praxe. Snaží se odhalit principy a hodnoty, na nichž má být založená správná politická praxe. Pomocí norem, které spojují s pravdou, rozlišují mezi „dobrem“ a „zlem“, určují, co by „mělo být.“⁶ Normy jsou spojovány s vyšší „absolutní pravdou“, jež umožňuje

¹ DOČEKALOVÁ: c. d., s. 24.

² ŘÍCHOVÁ: *Přehled moderních...* c. d., s. 19.

³ Tamtéž.

⁴ DOČEKALOVÁ: c. d., s. 25.

⁵ ŘÍCHOVÁ: *Přehled moderních...* c. d., s. 20.

⁶ DOČEKALOVÁ: c. d., s. 25.

toto rozlišení. Navrhovaná řešení konkrétních problémů vycházejí pouze na základě známých a osvědčených principům. Mezi zastánce ontologicko-normativního přístupu patří např. Hannah Arendtová, bývalý prezident Spojených států amerických Ronald Reagan či bývalá ministerská předsedkyně Spojeného království Velké Británie a severního Irska Margaret Thatcherová.⁷

2.2.3 HISTORICKO-DIALEKTICKÝ PŘÍSTUP

Tento přístup bývá v různých prostředích označován také jako dialekticko-kritický, levě nebo levicově sociální, dialekticko-kritický, marxistický či neomarxistický. Historicko-dialektický přístup je postaven na základě Hegelovy filozofie dějin a na teorii společnosti v Marxově pojetí.⁸ Podobně jako ontologicko-normativní přístup sice uznává určité normy, které vycházejí z historického vývoje, avšak zásadně odmítá konzervativní myšlení a postoje, tíhne ke hledání „historicky podmíněných pravd.“⁹

Historicko-dialektický přístup se v politologii zásadněji začal prosazovat zejména u mladších vědců přibližně od poloviny 60. let 20. století. Jedná se o směr, který zdaleka není jednotný a stále je výrazně diferencovaný. Nejzásadnějším prostředím, kde zanechal velmi výrazný vliv je Německo, země, kde v minulosti působila velmi vlivná tzv. frankfurtská škola, mezi jejíž představitele řadíme např. T. W. Adorna nebo J. Habermase.¹⁰

2.2.4 EMPIRICKO-ANALYTICKÝ PŘÍSTUP

V současnosti tento přístup v politologii zcela převládá a je ze všech tří mezi politiky nejčastěji využíván.¹¹ Vyznačuje se důrazem na neutrální postoj ke zkoumaným jevům a studovaným předmětům. Blanka Říchová v této souvislosti dále uvádí, že neutralita vůči předmětu výzkumu „neznačená, že by jeho zastánci zcela eliminovali normativní hledisko, pouze ho nepokládají za možné či vhodné východisko výroků o politice. Tento přístup preferuje

⁷ ŘÍCHOVÁ: *Přehled moderních...* c. d., s. 20.

⁸ DOČEKALOVÁ: c. d., s. 25.

⁹ ŘÍCHOVÁ: *Přehled moderních...* c. d., s. 21.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ DOČEKALOVÁ: c. d., s. 26.

takové výroky, které nejsou ovlivněny apriorními soudy, a to ani s ohledem na určitá ideologická východiska, ani co do subjektivních postojů badatele. Empiricko-analytický přístup vždy v první řadě zdůrazňuje nestrannost, odbornou kritiku a potřebu prověřovat, objektivizovat dosažené poznatky. V neposlední řadě vyžaduje, aby veškerá fakta, kterých je ve výzkumu využito, byla co nejpřesněji uvedena, neboť jedině tak je lze v budoucnu prověřit či vyvrátit. V tomto kontextu se např. normativní hledisko jeví jako těžko vědecky uchopitelné.¹²

K vědeckému poznání dochází na základě postupu skládající se ze sledu na sebe navazujících kroků, které jsou součástí širšího vědeckého postupu. Nejprve je potřeba přesně definovat témat výzkumu s „ohledem na obsahové, časové i prostorové vymezení.“¹³ Následuje přesná formulace hypotéz, jejich platnost výzkum prověřuje. Prověření platnosti hypotéz pak vede ke stanovování teorií. Empiricko-analytický přístup je možné dále rozčlenit na tři základní druhy:¹⁴

1) Deskriptivní přístup (resp. metoda). Umožňuje nám pouze jednodušší zobecnování. V jejím rámci je možné se nejčastěji setkat s induktivním typem analýzy. Z větších souborů statistických dat jsou posléze extrahovány jen určité typy jevů.

2) Systematická metoda analýzy. Z hlediska vědeckého významu a prostorově jsou omezené, přesto lze jejich prostřednictvím dospět k určitým zobecněním. Bývá často nazývána jako teorie středního dosahu.

3) Deduktivní metody. Vychází z určitého obecného předpokladu, z něhož lze vyvodit určité závěry, jejich platnost je možné dále prověřovat.

2.3 Trojdimenzionální pojetí politiky

Polity - označuje politický řád, pro nějž je typický normativní charakter (výroky a definice toho, jak má určitý politický řád vypadat). Jedná se o oblast, kde se střetávají politické ideje a ideologie, z nichž vyplývá formální a institucionální řád daných politických systémů. Dimenze polity určuje pravidla politické soutěže.

¹² ŘÍCHOVÁ: *Přehled moderních...* c. d., s. 21.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž, s. 22.

Politics – jedná se o dynamický aspekt samotného utváření politiky, v němž se navzájem střetávají nejrůznější zájmy. Prostřednictvím konfliktu nebo konsenzu buď dojde k jejich prosazení, nebo ztráty politické relevance. Do této interakce vstupují jednotlivci, skupiny atd. Politics představuje konfliktní proces utváření politiky. Politické ideje jsou vyjadřovány v podobě konkrétních politických požadavků, plánů, rozhodnutí a dohod.

Policy – jedná se o zbývající aspekt politiky, který se může definovat jako její výsledek, obsah, cíl či konkrétní politiku. Na této úrovni se z politických idejí stávají konkrétní opatření (zákony, nařízení, programy).

QUESTIONS

Kontrolní otázky

Jaké jsou hlavní přístupy, které jsou využívány v politologii?

Vysvětlete historicko-dialektický přístup.

Vysvětlete trojdimenzionální pojetí politiky.

ANSWERS

- 1) ontologicko-normativní přístup, empiricko-analytický přístup, kriticko-dialektický přístup
- 2) Historicko-dialektický přístup je postaven na základě Hegelovy filozofie dějin a na teorii společnosti v Marxově pojetí. Podobně jako ontologicko-normativní přístup sice uznává určité normy, které vycházejí z historického vývoje, avšak zásadně odmítá konzervativní myšlení a postoje, tíhne ke hledání „historicky podmíněných pravd.“
- 3) **Polity** - označuje politický řád, pro nějž je typický normativní charakter. Jedná se o oblast, kde se střetávají politické ideje a ideologie, z nichž vyplývá formální a institucionální řád daných politických systémů. **Politics** – jedná se o dynamický aspekt samotného utváření politiky, v němž se navzájem střetávají nejrůznější zájmy. Politics představuje konfliktní proces utváření politiky. Politické ideje jsou vyjadřovány v podobě konkrétních politických požadavků, plánů, rozhodnutí a dohod. Poslední dimenzí je **Policy** – jedná se o zbývající aspekt politiky, který se může definovat jako její výsledek, obsah, cíl či konkrétní politiku.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Politologie rozlišuje mezi třemi základními přístupy. Prvním z nich je nazýván Ontologicko-normativní. Jedná se o přístup, který byl v minulosti rovněž označován jako „prakticko-filozofický“ nebo „konzervativní“. Velmi výrazně je navázán na klasickou filozofii, přičemž předpokládá „návrat k antickým kořenům, z čehož dále vyplývá nutnost zabývat se všeobecným filozofickým kontextem, to jest Platonovou a Aristotelovou filozofií. To se v současné politické vědě děje nanejvýš v souvislosti s dogmaticko-historicky orientovanými dějinami politických idejí, zřídka však v souvislosti s vědecko-teoretickými výklady.“ Nejvýrazněji se prosazoval během 50. a 60. let 20. století. Druhým přístupem je historicko-dialektický a je postaven na základě Hegelovy filozofie dějin a na teorii společnosti v Marxově pojetí. Podobně jako ontologicko-normativní přístup sice uznává určité normy, které vycházejí z historického vývoje, avšak zásadně odmítá konzervativní myšlení a postoje, tíhne ke hledání „historicky podmíněných pravd.“ V současné politologii převládá empiricko-analytický přístup. Vyznačuje se důrazem na neutrální postoj ke zkoumaným jevům a studovaným předmětům. Blanka Říchová v této souvislosti dále uvádí, že neutralita vůči předmětu výzkumu „neznamená, že by jeho zastánci zcela eliminovali normativní hledisko, pouze ho nepokládají za možné či vhodné východisko výroků o politice. Tento přístup preferuje takové výroky, které

nejsou ovlivněny apriorními soudy, a to ani s ohledem na určitá ideologická východiska, ani co do subjektivních postojů badatele. Empiricko-analytický přístup vždy v první řadě zdůrazňuje nestrannost, odbornou kritiku a potřebu prověřovat, objektivizovat dosažené poznatky. V neposlední řadě vyžaduje, aby veškerá fakta, kterých je ve výzkumu využito, byla co nejpřesněji uvedena, neboť jedině tak je lze v budoucnu prověřit či vyvrátit. V tomto kontextu se např. normativní hledisko jeví jako těžko vědecky uchopitelné.“ Poslední část kapitoly vysvětluje koncept trojdimenzionálního pojetí politiky.